

УДК 821.161.2

ББК 83.3 (4Укр)6

«ЦЯ БОЛЮЧА І НІКОМУ НЕ ПОТРІБНА ПРАВДА...»**Т. В. Гросевич**

*Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника,
кафедра української літератури,
м. Івано-Франківськ, вул. Шевченка, 57; тел. +380(342)59-60-74;
e-mail: kf@pu.ukr.lit.ua*

Рецензія на книгу Євгена Барана «У полоні стереотипів та інші есеї». – Івано-Франківськ: Тіповіт, 2009. – 256 с.

Ключові слова: есеїстика, критика, публіцистика, літературно-критична манера, інтерпретація текстів.

Нова книга есеїстики (попередні «Порнографічна сутність правди» і «Наодинці з літературою») «У полоні стереотипів та інші есеї», яка вийшла друком в івано-франківському видавництві «Тіповіт» (серія «Інша есеїстика») відомого українського критика Євгена Барана вже встигла коронуватися Міжнародною премією імені Григорія Сковороди «Сад божественних пісень» та здобути на дві аналітичні рецензії: «Читач книг і сьогодні» [2] Тетяни Качак-Тебешевської та «Звільнитися в есеї» [3] Олександра Клименка. Обидві опубліковані на сторінках інтернет-видань «Буквоїд» та «Літакцент» відповідно. Перша рецензентка подала ідейно-тематичний зріз книги, в загальному перебігши фактично через усю структурну дистанцію книги, другий інтерпретатор намагався розставити певні смислові акценти, звернувши при цьому свою увагу, зокрема, й на порівняльну характеристику есеїв та мемуаристики Євгена Барана.

Якщо ж вести мову про зіставлення критичних статей літературознавця і його есеїстики то, як на мене, у збірці «У полоні стереотипів та інші есеї» Євген Баран не надто відійшов од своєї літературно-критичної манери, наприклад, тих же «Зоїлових тренів», чи то пак «Навздогін дев'яностим». Тут мається на увазі саме стилістично-оповідний та жанровий аспект. Більше того, в окремих статтях нової книжки Євгена Барана присутній, на мій погляд, явний фейлетонно-публіцистичний елемент як невід'ємний складовий газетного статейного варіанту. Звідси й мобільність короткого жанру, який супроводжує як і критичну рецензію, «вишколену» критиком ще в 90-х, так і газетну статтю. І саме цю жанротворчу близькість критики й публіцистики Євген Баран поєднує у своїх есеях. Інтерпретація текстів виробила в літературознавцеві публіцистичний лаконізм, стислість і фактографічність, безкомпромісність і категоричність, точність і скрупульозність, а тому «...образна та ідейна зрозумілість у книзі здебільшого превалює над різноманітністю художньою» [3]. Навіть подекуди дивуєшся умінню автора у

такому мініформаті сконцентрувати глибоку і всеохопну думку. У плані інших літературознавчих крайностей цілком можна погодитися із думкою Олександра Клименка, що *«...в своїх критичних рецензіях, літературних есеях та щоденникових нотатках Є. Баран завжди різний: впевнений і компетентний – у критиці, стомлений і спустошений – у щоденнику, ідеалістичний і безкомпромісний – в есеях...»*, однак з іншого боку *«...між критичними статтями та літературними есеями вбачається певна настроєва ідентичність»* [3].

Літературознавець з Івано-Франківська Тетяна Качак-Тебешевська дала таку характеристику збірці есеїв Є. Барана: *«У полоні стереотипів» – це мозаїка, фрагменти авторського світобачення і світовідчуття, життєвого досвіду і реакції на реалії буття індивідуального, суспільного і літературного плану»*[2]. До цього твердження можна додати, що критика письменника сучасних суспільних та культурних процесів виходить із контексту пережитого ним в минулому і його непохитної віри в переконливі зміни в майбутньому. Озброївшись, як правило, колишнім досвідом радянського життя, есеїст подає панораму (як і панораму літературного процесу) суспільних, політичних, культурних, родинних та інших перетворень національного буття. І на цьому «вістрі ножа» перебуває український національний тип з його вічними хворобами, нещастями, злиднями і надіями. І чи не кожний другий есеї Євгена Барана просякнутий бодай маленькою часточкою цієї проблеми, більше того, *«кожну розмову Є. Баран починає від власного «Я», відштовхуючись від особистого життєвого досвіду, реалізуючи таким чином власну потребу висловити свої міркування»* [2]. Примітно, що в цьому коловороті суспільно-політичних маргіналій письменник не губиться, а завжди *«...вміє знаходити альтернативу, використовуючи асоціативні зв'язки, зіставляючи та протиставляючи, переплітаючи спогади, осмислену сучасність та припущення майбутнього»* [2]. Адже для таких патріотично налаштованих постатей як Євген Баран неможливо збайдужіти до нашого сьогодення, просякненого споконвічним «сізифовим українством».

*«У полоні стереотипів та інші есеї» – книга чітко структурована відповідно до авторського замислу. Вісім розділів, на які «розбита» ця літературна річ, демонструють чітку парадигму авторського світогляду та сприймання найрізноманітніших культурних сфер людської життєдіяльності, починаючи зі сфери політики («Україна тінейджерська», «Московсько-українська війна», «Рятуйся, хто може!» та інші), спорту (знаючи Є. Барана, ніколи б не подумав, що він цікавиться спортом, та ще й у дитинстві грав у футбол) («Футбольний уїк-енд», «Коли Зевс спить...»), і закінчуючи родинними спогадами («Вуйко Яремко», «Остап Михайлович», «Мій Чортків») чи цариною літератури («Повертаючись до Франка...», «Гвалт над Шевченком», «Історія літератури як фікція» та інші). Євген Баран сміливо виголошує давно й усім відомі, але глибокі істини, однак його позитив полягає якраз у тому, що він *«...намагається говорити про те, що відоме кожному, але ніхто не на-**

важується сказати так відверто і голосно» [2]. Як і формат критичного відгуку допускає сказати правду про письменника та його книги, так і форма есею дає можливість автору виговоритися, висловити гірку істину («...я і далі говорив правду тоді, коли її найменше хотіли чути» [1; 3]), витримуючи при цьому певні рамки людськості. І в цій площині жанр есе для Євгена Барана є «...своєрідним варіантом звільнення» [3], насамперед від себе самого і компромісом із власною совістю. Говорячи про особисте й наболіле, неодноразово «перекидає місток» на колективне й загальносуспільне, даючи зрозуміти, що власна кара й мука є проблемою не тільки конкретної особистості, а й народу, нації, спільноти. І навпаки – питання суспільні є питанням індивідуальним.

Не хотів би робити певні узагальнення та вдаватися до невдячних зіставлень, але щирість та відвертість, які автор виливає у свої прозові рядки, зближують манеру письма Євгена Барана, як це не дивно, із духовними одкровеннями свого земляка із Тернопільщини і чи не найпродуктивнішого сучасного мемуариста Петра Сороки, який мало не щороку видає по книзі щоденникових «мораліте». А якщо порівняти есеїстику та мемуаристику («Наодинці з літературою», приміром) самого Є. Барана, то, як влучно зазначає О. Клименко, «...збірка «У полоні стереотипів» не знаходиться на перехресті критичних текстів та щоденникових записів письменника, але утворює разом із ними – на перший погляд, децю суперечливу, а насправді органічну – єдність, розуміння якої допомагає цілісному сприйняттю творчості Є. Барана»[3].

Стиль критика й есеїста з Івано-Франківська відразу не означає, позаяк притаманні йому і філософські роздуми, і прояви легкої іронічно-саркастичної експресії, і виражено чітка позиція відносно реалій життя, і морально-дидактичні риси, і деякий «ескейпізм» (в дитинство зокрема), і навіть, зважаючи на деяке несприйняття Євгеном Бараном постмодерну, риси цього найновітнішого сучасного методу, а саме «...літературні, історичні, культурологічні, мистецькі ремінісценції» [2], ознаки яких можна спостерегти зокрема в «Повісті про те, як посварився Іван Іванович з Іваном Никифоровичем».

Думаю, не варто багато говорити про збірку есеїстики «У полоні стереотипів та інші есеї», тим паче, що будь-яка інтерпретація чужого тексту є справою не завжди вдячною і вкрай суб'єктивною, оскільки найкращим способом переконання у доцільності вищевисловлених тез є прочитання книги, в якій кожен потенційний читач обов'язково знайде для себе свою правду. Головне – не «втратимо» цю книгу, бо, як зауважив Євген Баран у заключному есеї «Читання як кара», «...якщо вже щось втрачати у цьому світі, то тільки не здатність зачаровуватися Художнім Словом і Людьми, які до цього слова проростають»[1, 251].

Література

1. Баран Є. М. У полоні стереотипів та інші есеї. – Івано-Франківськ: Видавництво «Тіповіт», 2009. – 256 с.

2. Качак-Тебешевська Т. Читач книг і сьогодні // <http://www.bukvoid.com.ua/reviews/books/2009/10/21/140536.html>
3. Клименко О. Звільнитися в есеї // <http://litakcent.com/2009/12/01/zvilnytysja-v-eseji.html>

*Стаття надійшла до редакційної колегії 21.12.2009 р.
Рекомендовано до друку докт. філол. наук, професором Качканом В.А.*

«THIS PAINFUL AND NOBODY NECESSARY TRUE...»

T. V. Grosevich

*PreCarpathian National University by V. Stefanyk, 57 Shevchenko Street,
Ivano-Frankivs'k, 76000, Ukraine, ph. +380(342) 50-60-74;
e-mail: kf@pu.ukr.lit.ua*

*Review of book of Ye. Baran «In a captivity stereotypes et al essays». –
Ivano-Frankivs'k: Tipovit, 2009. – 256 s.*

Key words: *essayist, criticism, publicists, literary critical manner, interpretation of texts.*